

Živa voda – O projektu LIFE + AQUAVIVA

Avgustovski pozen popoldan na strešni terasi vidrinega informacijskega centra Aqualutra v Križevcih na Goričkem. Neznosna vročina počasi popušča, topel veter, ki še pomaga sušiti že tako presušeno in razpokano zemljo, pojenjuje. Ovene rastline komaj čakajo večera, da si bodo s skromno roso nekoliko opomogle. Porumenelo listje odpada z gabrov, jelš in hrastov kot oktobra. Mora odpasti, sicer bodo drevesa oddala preveč vode in se posušila. Še žabe v bližnji mlaki so utihnile in tudi ptiči se redko oglašajo. Le tu in tam svareče zavrešči kakšna šoja.

Mirno podeželsko idilo prekinejo enakomerni, klopotajoči zvoki s športnega igrišča v bližini. Kot bi tiktakala oddaljena ura. Avtomatski zalivalniki iz velikih šob škropijo vodne curke na vse strani in zalivajo nogometno igrišče, ki ga je dopoldne pokosil občinski delavec. Zalivajo s pitno vodo iz vodovoda, na katerega pol vasi zaman čaka že tri leta ... Kmet pripelje traktor s cisterno in jo napolni v potoku, ki teče skozi igrišče. Ko je napojil krave, pride spet in spet; zalije še vrt in rože. Čeprav je bila po radiu objavljena prepoved zalivanja vrtov, se slika ponavlja dan za dnem. Prepoved zalivanja nogometnih igrišč pač ni bila objavljena ...

Spomin na letošnje poletno sušo je že spral dež, ki naznanja prihajajočo jesen. A letošnja suša prav gotovo ni bila zadnja. Klimatologi svarijo pred podnebnimi spremembami, ki bodo prinašale več vremenskih ekstremov in zato več težav z vodo; pogosteje je bo primanjkovalo ali pa je bo nenadoma preveč. Spremembe bomo, čeprav morda med zadnjimi, občutili tudi v naši, z vodo bogato obdarjeni deželi. Voda nepreklicno postaja strateško najdragocenejša dobrina tretjega tisočletja. Razpravljanje o trajnostnem razvoju, ne da bi upoštevali vodne vire in njihovo omejenost, je prazno govorjenje, ki pa ga na žalost slišimo zelo pogosto.

Obrečne strukture, kot so rokavi in mrtvice, ustvarjajo življenjski prostor za številne živalske in rastlinske vrste in bogatijo biodiverzitetu rečnega ekosistema – Muriša ob Muri. Foto: M. Hönigsfeld A.

Vidra, vrhunski plenilec v naših celinskih vodnih ekosistemih, ambasadorica vodne biodiverzitete; foto: H. Oršanič

Toda voda ni samo tekočina, ki je največji del vsake žive celice in zato označena kot vir življenja. Ni samo pijača, ki poteši žejo, osveži in spere umazanijo, ko nam, razvajenim potrošnikom civilizacijskih dobrin, priteče iz pipe. In tudi ni samo brezmejen vir energije – zato pogosto s sporno oznako »zelen« – za turbine, ki napajajo našo potrošniško žejo. Voda je tudi življenjski prostor in medij, ki je za vodne živali in rastline tako samoumeven in nepogrešljiv, kot je za nas zrak. Kolikokrat pomislimo na to, ko peremo avtomobil in ko – v 21. stoletju! – v razvitih deželah s pitno vodo spiramo celo stranišča? Ali pomislimo na bližnjo reko, ko z nakupovalnim vozičkom brzimo mimo dolgih polic, na katerih so zložene kopice pralnih praškov in gelov, mehčalcev in bleščavcev, odstranjevalcev vseh mogočih madežev in odmaševalcev odtokov? Vse te snovi bodo na koncu poti, na katero so namenjene, končale v vodi in le v najboljšem primeru prej obiskale čistilno napravo.

Davek za naše ugodje in razvade, ki pogosto po nepotrebnem vplivajo na okolje, je veliko višji od običajnega 20-odstotnega davka na dodano vrednost, ki je označen na izdelkih. Plačujejo ga vodni prebivalci s svojim zdravjem in pogosto tudi z življenjem, nazadnje pa tudi mi sami, česar se vse premalo zavedamo. Kajti imamo samo en planet, ki si ga delimo z drugimi živimi bitji, z vsemi vrstami z vsa njihovo raznolikostjo in pestrostjo vred, kar z enim izrazom imenujemo *biodiverzitet*a. Prav biodiverzitet

o, da je življenje na planetu takšno, kot je. Če ne drugega, je zaradi tega lepše in bolj kakovostno, ljudje pa imamo od biodiverzitet

o, oz. ohranjene narave tudi nepreštvene koristi. Sodoben izraz zanje je *ekosistem*sk

o, usluge. Tako je krog soodvisnosti življenja sklenjen. Zato je pomembno ohranjanje

prav vsake žive vrste, kajti vsaka ima v naravi svojo ekološko vlogo, če to vidimo ali ne, če smo to pripravljene priznati ali ne.

Promociji in s tem ohranjanju biodiverzitet naših celinskih voda je namenjen projekt LIFE AQUAVIVA, ki smo ga naslovlili *Živa voda – od biodiverzitet do pipe*. Pripravil ga je Inštitut LUTRA, ki ga tudi vodi, partnerja sta Inštitut za vode RS in HOPA, oglaševalska hiša iz Maribora. Kakšna so izhodišča in naloge triletnega projekta, ki ga podpira Evropska komisija, sofinancirata pa ga tudi Ministrstvo za okolje in prostor (v nadaljevanju Ministrstvo za kmetijstvo in okolje) in Holding Slovenske elektrarne (HSE)?

Projekt temelji na številnih evropskih raziskavah, ki dokazujejo, da smo kljub razglašenemu letu biodiverzitet (2010) in zdaj že desetletja biodiverzitet (2010–2020) precej neuspešni pri ohranjanju živalskih in rastlinskih vrst. Bo morda potrebno stoletje biodiverzitet, da se bo upadanje zaradi številnih človekovih vplivov umirilo? Morda celo več, kajti nevarnosti, ki povzročajo izgubo biodiverzitet vodnih ekosistemov, se celo povečujejo: ljudje prispevamo več dušika v ekosisteme kot vsi drugi naravni procesi skupaj, naravne vire vse bolj in še vedno na netrajosten način izkoriščamo, invazivne tujerodne vrste ogrožajo avtohtone itn. Skratka, pritiski na okolje, posebej vodno, zaradi vse večjih zahtev človeške civilizacije naraščajo. Samo 18 odstotkov vodotokov v Sloveniji je v dobrem eko-morfološkem stanju, vsi ostali so bolj ali manj spremenjeni, kar močno vpliva na biodiverzitet, torej na raznolikost avtohtonih prebivalcev naših voda. Agromelioracije in komasacije pa se še vedno izvajajo s stoddostotno državno podporo in brez okoljskih dovoljenj, ker za takšne posege po veljavni zakonodaji pač niso potrebna.

Vidra: ogrožena lepota in zver

Evrazijska vidra (*Lutra lutra*) je v osemdesetih letih preteklega stoletja z različnimi koraki vstopila v varstvo narave. Iz industrijske razvite države z visoko življenjsko ravnjo je do danes večinoma že izginila ali pa je postala zelo redka. Postala je simboli evropske konvencije o varstvu živalskih in rastlinskih vrst - Bernska konvencija. Uvrstila se je tudi na dodatek II in IV evropske Habitatsne smernice.

Rojena na kopnem, v zavetju obratne jelbe, vendar pripravljena na življenje v vodi kot le malokateri sesalec. Skrivnostna in previdna, a zvedava, kot je peč značilno za kuno. Spretna in igriva, skoraj breztažna, ko z valovanjem talasa sledi ribi v globino. Neusmišljena in bliskovito hitra, ko zgrabi, kar se je namerila ujeti. Neustrahena in domela napram živim zverem, ko brani mladiča. Divja v svoji naravni prvobitnosti in presenetljivo krotka v človekovi oskrbi. Časprav nekodaj obiskovalca vsakega mlina, je današnjim ribičem skoraj neznanica. Polna prasenečanj in nesprotij - to je vidra.

Vidra je plenilec iz družine kunj, krovna vrsta celinskih vodnih ekosistemov in odličen kazalec njihove ohranjenosti. Njena prikupna podoba sporoča: raka ni kanal za odpadke iz gospodinjstev, kmetijstva in industrije! Raka je dragoceni življenjski prostor številnih živih bitij, ki potrebujejo naravno rečno strugo z zelenimi obratji in čisto vodo. Spoštujmo rako in vodo, saj je vir življenja in neprecenljiva naravna dobrina! Le tako bomo ohranili vidro in z njo vso biotsko pestrost jazar, močvirij, rak in potokov, od izvirov do izlivov.

Kraljica voda

Vidra je predvsem izvrstna plovka, kar odseva v njenih morfoloških značilnostih. Vidrino telo je vratnasta oblika in izrazito hidrodinamično. Nadaljuje se v dolg, mlčkast, pri koraku širok in proti koncu zašiljen rep, ki ga žival uporablja za krmilo in veslo pri plavanju ter za podporo talasu v vzravnanji drž. Rep zvezoma dobro trajno talasa dolžina. Evrazijska vidra se razlikuje od drugih vrst vidar med drugim po značilnem smetku, na zgornjem in na spodnjem robu oblikovanem v obliki odprta črka W. Navadno dolgi in močni brki pomagajo, da se vidra znajde tudi v kalni vodi. Ko plava, lažje smetk, oči in uhlji v isti ravnini, tik nad vodno površino. Prsta na tacah povzajajo široka plovčna kožica.

Sistematika:
red zveri (Carnivora)
družina kuna (Mustelidae)
podrodna vidra (Lutrinae)
vrsta evrazijska vidra
(*Lutra lutra*)

Talasa dolžina:
samci 1,20 m
samice 1,10 m
Talasa teža:
samci 8 do 11 kg
samice 5 do 7 kg
Zobna formula:
zgomnja celjst 3141
spodnja celjst 3132

Dolžina brkov (vibris):
do 25 cm
Število krampljev:
pradnja taca 5
zadnja taca 5
Gostota kožuh:
50 000 do 60 000 dlaht/cm²
Klovek ima približno 300 las/cm²

Projekt "Kraljica voda" predstavlja vrsto ilustracij, ki prikazujejo življenje vidre v naravi. Slike so izdelane v projekta LIFE AQUAVIVA (LIFE02/00000330). P. Jovan LUTRA, Inštitut za ohranjanje naravne dediščine, Ljubljana, 2002.

Ena od treh razlagalnih tabel ob Ljubljani, ki predstavlja vidro in njeno vlogo v vodnem ekosistemu, je rezultat projekta LIFE AQUAVIVA.

Eurobarometer je pokazal, da Evropejci še vedno slabo razumemo grožnje vodnim ekosistemom in izgubo biodiverzitete. Čeprav se Slovenija ni odrezala veliko slabše od evropskega povprečja, so bili vendarle leta 2007 Slovenci za šest odstotkov bolj obveščeni o upadanju biodiverzitete kot leta 2010, kar je zaskrbljujoče; tudi izgubljanje biodiverzitete so leta 2007 v Evropi jemali za devet odstotkov resneje kot tri leta kasneje. Obveščenost o Naturi 2000 in njenem pomenu sicer narašča, a še vedno le 26 odstotkov prebivalstva ve, kaj je to.

Projekt LIFE AQUAVIVA si je zastavil ambiciozen cilj, da bo v Sloveniji trend zavedanja o pomenu biodiverzitete vodnih ekosistemov za življenje na planetu obrnil v pozitivno smer. Za doseganje tega cilja so potrebne obširne, dobro premišljene javne kampanje in inovativni pristopi. V urbanih središčih, kjer je prostor zasičen z raznoterimi oglasi, je pri ljudeh, obremenjenih z vsakdanjimi skrbmi in obveznostmi, namreč težko doseči zanimanje za ohranjanje nečesa, čemur pravimo biodiverzitetna voda, ko pa voda vendarle priteče kar iz pipe. Samo odpreti jo je treba.

Ker pa gre ohranjanje vodnih ekosistemov in razumno izkoriščanje ekosistemskih uslug vstric z zahtevami evropske Okvirne vodne smernice in celostnega upravljanja po porečjih, ki ga le-ta predvideva, bomo z dejavnostmi projekta podprli tudi prizadevanja Inštituta za vodo RS, ki ima nalogo, da integrirano upravljanje po porečjih pripelje v prakso. Prav biodiverzitetna, raznovrstnost vodnega življenja, je namreč tisti element, ki je pri upravljanju z vodami največkrat prezrt. To bo projekt LIFE poskušal popraviti, saj je ravno na primerih živali, kot so nekatere ribje vrste ali vidra, mogoče dobro ponazoriti bistvo upravljanja s celotnim porečjem.

Savski sporazum, ki ga razglajajo za dobro prakso in zgled sodelovanja med državami v okviru podonavskega bazena, med pomembnimi problemi, kot so organsko onesnaževanje in nevarne snovi, hidromorfološke spremembe, poplavljanje in vodni viri, prav tako ne omenja biodiverzitete tega porečja. Slovenski delež Podonavja ni večji od dveh odstotkov, vendar pa s savskim porečjem kar 81 odstotkov površine naše države pripada donavskemu povodju. Zato lahko slovenski komunikacijski projekt LIFE s sporočilom o skupni odgovornosti za ohranjanje vodne biodiverzitete od izvirov Save do njenega izliva v Donavo pomembno vpliva tudi na druge države Savskega sporazuma.

Pomembno vprašanje, ki se ga loteva projekt LIFE AQUAVIVA, je tudi vsakdanja raba in poraba vode. Je bolj priporočljivo in manj obremenjujoče za okolje pitje ustekleničene vode ali vode iz pipe? V kakšni zvezi je pitna voda z ohranjenimi vodnimi ekosistemi? Količina odpadnih voda še vedno narašča in se pomanjkljivo ali sploh neočiščena steka v potoke in reke. Slovenija je bila leta 2007 med 14 evropskimi državami na četrtem mestu po porabi vode na prebivalca. Med ponujenimi subvencijami pa bomo zmanjšali takšno, ki bo podprla zbiranje deževnice in rabo le-te vsaj za zalivanje in sanitarno vodo. Če ne bomo spremenili odnosa do vodnih virov, se nam obeta, da bomo ob podnebnih spremembah, ki se napovedujejo, v ne tako daljni prihodnosti ostali žejni sredi poplav.

Besedilo: Marjana Hönigsfeld Adamič, koordinatorka projekta LUTRA, Inštitut za ohranjanje naravne dediščine (<http://www.aquaviva.si>)